ספר הקנה — דיני אכילת מצה

דיני אכילת מצה.

וגם אמר בערב תאכלו מצות ל"ש בא"י ול"ש בח"ל, כי רבא הוא דאמר מצה בזמן הזה דאורייתא ואע"ג דמ"ע שהז"ג הוא נשים חייבות במצה מלא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות כל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, אל"ר אשאלך והודיעני מרע"ה איזה למד קודם חיוב הנשים במצה או פטור הנשים מסוכה, א"ל מצה א"ל משה מ"ט אלף שאלות השיב עליהן ששאל ממנו הקב"ה נ' אלף והשיב מ"ט אלף והוא שאל להקב"ה על נ' אלף והשיב על כולן, ומשה מוקשה היה וכשאמר קב"ה האזרח להוציא הנשים לא עשה משה צריכותא הא ודאי עשה והכי א"ל לקב"ה רבש"ע מה צורך בהאזרח לפטור מדאיצטריך היקשא בפסח דחייב ש"מ בסוכה פטורות הם דמצות עשה שהז"ג הוא דאי ס"ד חייבות משום שאף הן היו תחת ענני כבוד א"כ ישתוק במצה מהיקשא ונילף ט"ו ט"ו מסוכה אלא וודאי פטורות הן האזרח ל"ל, א"ל הקב"ה אי לא אכתוב האזרח יחזור הסוכה וילמד ט"ו ט"ו ממצה לחייב בסוכה, השיב משה אין זה ג"ש גמורה וברורה שאכילת מצה מהיקשא אתא באשה א"ל גזירה שוה היא, א"ל והא אינה מופנה א"ל אפ"ה דנין עד שאמרו תשבו כעין תדורו וחייבות נשים בסוכה קמ"ל האזרח.

א"ל ואיפוך כל שישנו בקום אכול מצה ישנו בבל תאכל חמץ ויהיו פטורות מאכילת חמץ בפסח, מה תאמר השוה הכתוב אשה לאיש ה"נ הוקשה כל התורה לתפילין דמ"ע שהז"ג ונשים פטורות ואתה רוצה לבטל היקש זה ולחייבן במצה, אדרבא נקיש לבטל היקש דהשוה הכתוב אשה לאיש וללמד הוקשה כל התורה לתפילין דמאי חזית.

א"ל לכך נכתב כי כל אוכל חמץ לחזק השוה הכתוב אשה לאיש ולבטל הוקשה כל התורה לתפילין.

אל"ר טעמא דכתיב כי וכו' הא לאו הכי מקשינן לקולא הא כל היכי דאיכא לאקושי לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן ולא לקולא.

אל"ב זה התנאי דוקא בממון מי לא כתיב זאת תורת הבהמה והעוף וארז"ל הטיל הכתוב עוף בין דגים לבהמה לחייבו וכו', ועד שתקיש לחומרא ולקולא יקיש לחומרא בלבד אלא זה התנאי דוקא בממון, אל"ב היש חמס בתורה, א"ל יש דכתיב ותמלא הארץ חמס א"ל מפני זה נטבעו, אלא חמס בלימוד מי שרי א"כ זיל ביושר טעמא דכתיב כל הא לאו הכי מקיש לקולא ואי אפשר, מי איכא מידי דאנשים חייבין ונשים פטורות בקום ועשה איזה עדיף אי לחייבה במצה וליכא מידי באכילתה או לפוטרה בחמץ ואיכא עבירה באכילתן אטו נשים לאו ישראל הן להתיר להן איסור כרת, אלא כל למה אצטריך סד"א עבד עברי יהא פטור מאכילת מצה המורה חירות וזה הלך וקנה אדון לעצמו אל יאכלנו קמ"ל כל אע"פ שקנה אדון לעצמו ישראל הוי ואוכל מצה, אל"ר א"כ דהשוה הכתוב אשה לאיש בכ"מ עדיף מהוקשה כל התורה לתפילין, מ"מ נהי דאין מקישין לקולא לחומרא נמי לא נקיש ויהיו פטורות מאכילת מצה ובלבד שלא תאכל חמץ, ומאי חזית דהוקשה כל התורה לתפילין בטל והיקשא דלא תאכל חמץ כל שישנו וכו' קיים וחייב במצה איך תוכיח זה דהאי היקשא עדיף מהאי, א"ל בני מצה בליל ט"ו מורה ברחמים ואם האשה מוציאה עצמה מן הכלל ועומדת בבינה א"כ מה צורך בביעור חמץ א"כ ע"כ נראה בעבור שבזה הלילה כל הדינין ספו תמו ונהפכו לרחמים ע"כ האשה חייבת באכילת מצה, ולא הוקשה כל התורה לתפילין לבטל כל ההיקשות אלא דוקא במקום דאפשר אבל במקום דלא אפשר לא אמרינן דהוקשה כל התורה

לתפילין, הלא תראה שהמצה כלולה בז' ברכות והאיך תוכל לומר שהאשה לא תתברך בז' ברכות הוא שארז"ל האוכל מצה בלא ברכה כאלו בועל ארוסתו בבית חמיו.

וגם ארז"ל אין מתענין בניסן וגם אין נופלים על פניהם מפני שי"ב נשיאים הקריבו את קרבנם בי"ב ימים ואין י"ב בלא שבת הרי י"ג ובי"ד מפני כבוד י"ט, א"ל רבי היש גדול כיה"כ ואפ"ה אמר הקב"ה להתענות, א"ל בני ביה"כ המלך יושב על כסא דין וע"כ פונין מאכילה לעלות בתשובה, ניסן כולו רחמים ואין שטן ואין פגע רע ואם תתענה הוי כתפלה בשבת אלא הבכור מתענה בע"פ, שכן ר' בכור הוה והיה מתענה בע"פ והכוונה כי כנ"י נקראת בכור כענין גם אני בכור אתנהו וביום י"ד מפנה כל דין מעליה ונופלת ברחמים להציל כל בכוריהם דוגמתה ולהרוג כל בכור מצרים ע"כ צריכין להתענות, אל"ר אימא לי למה לא נוסיף מחול על הקודש באכילת הפסח דכתיב בראשון בארבעה עשר יום לחודש בערב ונאמר אי בערב יכול בערב ממש ת"ל בארבעה עשר יום אי בי"ד יכול בי"ד ביום ממש ת"ל בערב, הא כיצד מכאן שמוסיפין מחול על הקודש דהוי ליה משנשקע החמה עד צאת ג' כוכבים בינונים ג' רביעית מיל דהכי אמרו המלך והנביא ר' יהודא ושמואל ואין לזווז מדבריהם, אל"ב אי כתב תאכלו מצות בראשון בי"ד יום לחודש בערב כדקאמרת, השתא דכתיב בערב תאכלו מצות אכילה אינה אלא בלילה, אל"ר הכי הוא אין מוקדם ומאוחר בתרי מילי מי לא אמרינן סרס המקרא ודרשהו והדין נותן דמאי שנא בתענית מוסיף ובאכילת מצה אינו מוסיף.

אל"ר במצה אין הריסה שליל שמורים הוא כולו רחמים ולמה יוסיף, אבל יה"כ מקטריגין עומדין אל תכוון בפרי לבדו אלא קחהו עם העץ הוא היסוד וע"כ מתחיל להתענות מבע"י, אלא אימא לי בני מ"ש אכילת מצה בערב חובה וז' ימים רשות רק בלא יאכל חמץ מ"ש מסוכה דכל ז' ימים חובה לאכול בסוכה.

אל"ר מדה היא בתורה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל מה שביעי רשות אף כל ששה רשות יכול אף בערב כן ת"ל בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה, ואין לומר ערב בכלל היה ולמה יצא כי בכלל חובה היה ובכלל חובה יצא ואין כאן יצא אם לא תעשה המדה הראשונה ואין מדה אחר מדה, אלא אמור אם דבריהם חלום או בהקיץ ר' ישמעאל דרש י"ג מדות וטעו הסופרים והחליפו דבריו ויצאו לשון משובש ונושאים ונותנים דהכי אמר ר' ישמעאל, ורב ששת אמר שביעי בכלל היה ויצא מן הכלל ללמד על עצמו שביעי רשות וכל ששה חובה אלא בערב קיים ב' מצות עשה ובששה ימים עשה אחד, מי לא כתיב וישלח יהושע לראות את הארץ ואת יריחו ואמרו יריחו בכלל היתה ולמה יצאה ללמד על עצמה ולומר ששקולה כנגד כל הארץ למה לא נאמר התם נמי שעל הכלל כולו יצאה, שכל העיירות היו סגורות ומסוגרות כיריחו וגם כתיב ויפקדו מעבדי דוד תשעה עשר איש ועשהאל והלא בכלל היה, ולמה יצא ללמד על עצמו ששקול היה כנגד כולם, ולמה לא נאמר התם נמי ללמד על הכלל כולו יצא שכולם היו גיבורים כמוהו, וגם כתיב מכף כל אויביו ומיד שאול והלא בכלל היה ולמה יצא ללמד על עצמו שרדיפתו היה קשה מכולם, ולמה לא נאמר ללמד על הכלל כולו יצא שכולם קשים כמוהו.

א"ל מאי חזית אימר על עצמו ולא על הכלל.

א"ל בני כנ"י בהיותה בכח היתה בכלל הרחמים וכשיצאה לפועל יצאה מכלל הרחמים ושבה לדין ולא ללמד על עצמה יצאה שהיא לבדה דין אלא ללמד על כולם שפועלים דין, יכול אף כ"ע כן ת"ל אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו מלמד שאין שם דין, והכי תנינן גם בתורה כה"ג ואין בתורה ענין אחר.

ומצה שנילושה במי פירות היא הנקראת מצה עשירה ואסור לאוכלה מט' שעות ולמעלה שגם ר' יוסי שהוא דיין מורה כן, אבל בשבת קודם שעה ט' מקיים סעודה שלישית במצה עשירה, ודע בני שצדקו דברי ר' יוחנן כל מעשה אלפס קרוי לחם ויוצא בה ידי חובתו ואימתי כשבלילתו עבה: